

Drijfzand, niets dan drijfzand

Twijfelt U wel eens? Meer dan me lief is, antwoordt U misschien. Ik geloof het graag. Er is zoveel onzekers. In het groot en in het klein. Is het wel goed geweest, wat ik mijn kind heb toegestaan, denkt een moeder. Was het wel in orde, dat ik hem dat verzwegen, overweegt een zakenman. Zo gaat het in het klein. Maar ook in het groot: doen wij er wel goed aan het geboortecijfer van Nederland zo hoog te houden? Zijn wij met onze opvoeding wel op de goede weg als we bedenken wat er tegenwoordig, vooral in de grote steden, door jonge mensen gezamenlijk wordt vernield? Betekent meer materiële welvaart beter en gelukkiger leven? Dat zijn allemaal dingen, waarover we dikwijls twijfelen.

* * *

Toch bedoel ik die twijfel niet. Er is nog een andere. Er bestaat een twijfel, die ons persoonlijk sterk raakt, van top tot teen, van binnen en van buiten aangaat. Twijfelt U wel eens aan iemand, van wie U erg houdt? Twijfelt U wel eens aan wat U innerlijk altijd voor waar hebt gehouden? Aan Uw diepste overtuiging, dat wat U niet zo dagelijks uitspreekt, waaraan U niet altijd denkt, maar wat, als het er op aan komt, U kracht geeft en zekerheid? Twijfelt U daar wel eens aan?

In de oorlog woonde ik een tijdlang op een afgelegen boerderij. In die dagen zat ik veel te lezen. Dan kon, zo tegen twaalf uur in de middag de boer thuiskomen en tegen me zeggen: Moet je dat nou allemaal lezen? En hij schudde z'n hoofd. Dat's niet goed, zei hij dan: daar krijg je maar twiefel van in de kop. Die boer en ik konden best met elkaar overweg. Maar hij en ik leefden, voelden en dachten heel verschillend. Voor hem was alles om hem heen vast en zeker en wat hij niet begreep bleef buiten hem. Hij wist waaraan hij toe was. Hij twijfelde nooit. Hij zou ook altijd maken dat hij nooit behoefte te twijfelen. Hij kon zich niet eens voorstellen wat twijfel was, behalve dan dat het iets verschrikkelijks moest wezen.

Als hij dat dan zo tegen mij zei, van die twiefel in de kop, moest ik denken aan een vroeger bekend hoogleraar waarvan het verhaal ging dat hij in een boek nooit verder kwam dan de eerste drie woorden. Want die drie woorden riepen direct al zoveel tegenspraak bij hem op, dat hij druk bezig was aan zijn tegenwerpingen, zijn twijfel aan de juistheid van die woorden. Dat verhaal was natuurlijk overdreven. Maar het wilde toch zeggen dat er ook mensen zijn, die onmiddellijk beginnen te twijfelen als ze iets als juist of waar horen verkondigen. Het is ook duidelijk waarom ze dat doen. Ze zijn steeds bezorgd, dat aan de waarheid tekort wordt gedaan. Zulke mensen zijn door en door waarheidszoekers. Ze maken het zich niet makkelijk. Dan was mijn boer beter af! Dat wil zeggen: is dat wel zo? Wat vindt U er van? Het is toch wel bijzonder prettig om altijd en onder alle omstandigheden zonder twijfel te zijn, keihard zeker. En die eeuwige twijfelaars, wat heb je er aan? Moeizame tobbers zijn het, of ze doen niets anders dan met anderen van mening verschillen. Nee, ik kies liever voor... voor de keiharde, rotsvaste zekerheid, die al het onzekere buitensluit, zou ik haast zeggen. Waarom zeg ik het *niet*? Omdat ik ineens weet, voel, bedenk wat daaraan vast kan zitten. U kent ze toch wel, die zekeren, ja die zelfverzekerden, die het zo goed weten? Zó goed, dat ze zich niet eens meer in de opvattingen en de gedachten van anderen kunnen indenken, nee, *willen* indenken. Ze hebben de waarheid in pacht. Al het andere is bij voorbaat waardeloos. Zij weten precies hoe het in elkaar zit: waar de wereld vandaan komt en waar hij heengaat, hoe je moet leven en waarom je zo moet leven. Zij trekken scherpe rechte grenzen: dat is goed en dat is kwaad, dat is mooi en dat lelijk, dat is waar maar dat andere is vals. Zij blijven zonder op of om te kijken precies overtuigd van wat eenmaal voor ze vaststaat. Het zijn

die mensen, waarover een hele oude dichter meer dan achthonderd jaar geleden het al had, toen hij dichtte over die mensen:

Die het geijkte wijselijk beleden,
die aan geen twijfel of onzekerheden
ziek gingen en dan andersdenkenden
getroost het leven en de eer afsneden.

Die oude dichter had ze blijkbaar door. Maar wat een verschrikkelijke mensen zijn dat ook. U kent ze natuurlijk al evengoed als ik. Je vindt ze overal. Ze noemen zich graag principieel. Ze hebben principes. Maar ze bedoelen eigenlijk: zo precies moet iedereen leven, dat mag wel en dat mag niet. Je vindt zulke mensen in alle kringen. Er bestaan zulke geheide wereldverachters en wereldhervormers: geheide partijgangers, geheide christenen en atheïsten, vegetariërs en mensen die anderen willen bekeren, pacifisten en geweldaanbidders. Overal vind je ze. Ze leggen een zware druk op hun omgeving. Ze voeden hun kinderen vooral principieel op. Want zij kennen geen twijfel. Een ijskoude atmosfeer van akelige zekerheid, die starheid is, gaat van hen uit. Maar laat ik over ze ophouden. Waarom zou ik in dit zo heel vroege, vriendelijke voorjaar toch nog een stuk ijskou in Uw kamer brengen! U hebt intussen wel begrepen, wat ik wil zeggen. Of niet? Denkt U soms dat ik nu maar liever de eeuwige twijfelaar verkies? Welnee! Waarom zou ik! Dat is van de regen in de drup. Dat bedoelde ik ook niet toen ik U begon te vragen: twijfelt U wel eens? Daarmee bedoelde ik of U een doodgewoon mens bent. Dat wil zeggen iemand die het niet druk over principes heeft en die het allemaal niet zo heel zeker en vast weet, maar die toch op z'n eigen geestelijke benen staat, als 't erop aankomt en zeggen kan: Nee mannetje, dat doe ik niet met je mee, of: natuurlijk, daar hebben ze gelijk in, zo moet het ook gaan. En het dan niet bij zeggen laat. Valt het U ook wel eens op, dat de mensen, die zo zijn, niet veel zeggen, maar doen, iets zijn, zeker, zonder starheid, innerlijk overtuigd zonder te verdoemen en erbij te staan alsof ze de waarheid in pacht hebben. Welnu, zo proberen wij immers te zijn. Maar dat betekent dan ook dat we soms verschrikkelijk kunnen twifelen aan onze persoonlijke waarheid, aan de grond van onze innerlijke overtuiging. Want die innerlijke overtuiging is iets, dat niet altijd precies klopt met de dingen die dagelijks gebeuren. Die overtuiging heeft immers altijd te maken met hoe het zou moeten gebeuren — en natuurlijk ook vaak genoeg gebeurt! Maar als er veel in ons en buiten ons tegen onze innerlijke overtuiging ingaat, kun je geducht twifelen.

* * *

Laat ik het maar op de man af zeggen. Kijk eens, ik weet natuurlijk *niets* van Uw levensovertuiging af. Ik veronderstel alleen dat U niet zonder innerlijke overtuiging leeft. Want voor zover ik weet doen we dat allemaal wel, of we willen of niet. Maar U weet van mij wel iets. Ik spreek hier in de rubriek geestelijk leven als humanist. Dat is dus al zo iemand, die overtuigd is van de mogelijkheid dat er met onze menselijkheid iets te beginnen valt in de wereld, iets te doen valt in de richting van een menswaardig bestaan. Goed, dikke woorden, maar geen duistere woorden. Je kunt er ja of nee tegen zeggen. Maar ook wie er ja tegen zegt — en dat doe ik — is er niet mee klaar. Natuurlijk niet. Want die menselijkheid, wat een vreselijk raadsel is dat. U weet wat ik weet. U hebt ook in de krant gelezen over die jonge Amerikaan, die de erfenis welke hem van zijn moeder te wachten stond, wilde hebben zonder te wachten en dus, bij zijn volle verstand, een bom plaatste in het vliegtuig, waarmee zij, als een van ruim veertig passagiers, een reis ondernam. Allen kwamen om het leven. Er viel die dader geen onberekenbaarheid toe te kennen. Natuurlijk was er in zijn leven een en ander misgelopen, anders zou hij zo iets niet gedaan hebben. Maar in elk leven loopt een en ander mis, niemand groeit helemaal ideaal op. En zo'n krantenbericht staat niet op zich zelf. Het kost weinig moeite uit heden en verleden de ergste dingen van de mensen te vertellen. Begrijpt U nu, dat ik met mijn humanisme soms lelijk in mijn maag zit. Dat ik het gevoel heb te bouwen op drijfzand? Dat ik twijfel, grondig twijfel aan de houdbaarheid van mijn innerlijke overtuiging? Aha! Zie je wel, zullen nu misschien sommige mensen zeggen. Nu zegt hij het zelf. Drijfzand. — Dat hebben wij immers altijd al van het humanisme gezegd. Drijfzand, niets dan drijfzand. Nu zeggen ze het zelf en nog wel door de microfoon, dat iedereen het kan horen. Nu geven die humanisten ons toch maar gelijk. Laten ze nu verder hun mond maar houden.

Nog even die paar minuten! Want het gaat toch om mijn overtuiging en mijn twijfel. We kunnen op dit punt toch niet voor elkaar spreken. Ik kan toch niet zeggen, dat de overtuiging van iemand anders voor die ander drijfzand is. Dat

is zijn eigen zaak, daarover kan niemand anders een uitspraak doen. Ieder staat of valt met zijn eigen overtuiging. Dat kunnen we elkaar niet laten doen, tenzij we elkaar het leven benemen. Wat dan ook in verleden en heden veel met andersdenkenden is gebeurd en nog gebeurt! Ik hoop nu maar dat U niet tot die gelijkhebbende menschen behoort op het oogenblik. Want U weet met mij maar al te goed dat ieder mens, die geestelijk wil leven en geestelijk levend wil blijven, momenten van echte twijfel kent, zo echt, dat hij als het ware geen grond meer onder z'n voeten voelt. Nu, over zo'n moment had ik het. Het is helemaal niet typisch humanistisch echte twijfel te kennen. Ik zou willen zeggen: een innerlijke, echte levensovertuiging, waaraan nooit eens twijfel bij te pas komt, loopt grote kans te verstarren, tot een houten liniaal, waarlangs alleen nog maar de rechte lijnen van wat moet en niet moet te trekken vallen.

Voor de humanist blijft de menselijkheid een raadsel. Soms lijkt het hem absurd in de menselijkheid te geloven. Maar geloof en dwaasheid wonen niet zover van elkaar. En het bezit van een innerlijke overtuiging garandeert niet eenzelfde blijvende overtuiging. Twijfel kan leiden tot dieper overtuiging, tot andere overtuiging. Dat gaat niet zo maar. Want het betreft hier iets, dat graag duurzaam is. Zo is het ook met het vertrouwen in het menselijke. Die vreselijke, die afschuwelijke dingen die wij menschen zien doen en waartoe wij zelf wellicht ook in staat zouden zijn, die dingen zijn juist voor ons zo afschuwelijk omdat wij beter weten, beter willen. En dat niet alleen, want het zou een hopeloos weten en willen kunnen zijn. En dat is het niet. Want ieder van ons slaagt erin een stukje menselijkheid in praktijk te brengen, dat niet kapot maakt maar dat *maakt*, dat werkelijk bestaat als een bewijs van hoe we als mens zo graag willen zijn. En dáár gaat het om. Het blijkt, dat het kan. De wereld is er vol van. En van het vertrouwen in die scheppende kracht gaat iets uit dat die kracht doet toenemen. Dat is de rechtvaardiging van het humanisme.

Dr. J. C. BRANDT—CORSTIUS.

Echt en onecht in geloof en ongeloof

Een nieuwe brochure van de hand van

Prof. Dr. T. T. TEN HAVE (oud-hoofdbestuurslid)

Prijs 75 cent

Bestellingen te richten aan het Centraal Bureau Humanistisch Verbond
Oudegracht 152. Utrecht - Telef. 10163 - Postgirorekening 304960

HET WOORD VAN DE WEEK

VERSCHIJNT
WEKELIJKS
17 FEBRUARI 1957

Frankering bij
Abonnement
UTRECHT

De Heer

Mevrouw

Mejuffrouw

Onbestelbare exemplaren
terug aan:
Oudegracht 152, Utrecht

Het Woord van de Week

Humanistische radiolezingen uitgesproken voor de Vara-microfoon.

Abonnementsprijs bij vooruitbetaling f 1,— p. kwart., losse numm. f 0,20, buitenland f 4,60 p.j.
Administratie en redactie: Humanistisch Verbond, Oudegracht 152, Utrecht, Postgiro 304960.